

**KLASICKÝ LIBERALISMUS A SOCIÁLNÍ EVOLUCIONISMUS:
SPONTÁNNÍ ŘÁD, SOCIÁLNÍ MORÁLKA, NORMATIVNÍ
NESHODA**

FRIEDRICH HAYEK, GERALD GAUS

Tereza Křepelová

Tereza.krepelova@gmail.com

POLb1011, 6. 4. 2022

LIBERALISMUS..., ALE JAKÝ?

- Vnitřní diverzita, mnoho konfliktních linií → sektářský charakter
- Liberalismus jako **paradigma** vs. liberalismus jako **ideologie**
- **Liberální paradigma: Hodnota rovnosti a svobody, metodologický individualismus, nezpochybnitelný status soukromého vlastnictví, princip sebe-zájmu a tržní racionality**
- Liberální paradigma jakožto rámec („playground“) pro soupeření politických ideologií
- Diskrepance mezi politickou praxí a politickou teorií
- Liberalismy s přívlastkem:
 - **Morální teorie** → Deontologický vs. Konsekvencialistický
 - **Cíl liberálního státu** → Rovnostářský vs. Klasický
 - **Způsob ospravedlnění** → Politický vs. Perfekcionista
 - **Zdroj legitimacy a vztah k demokracii** → Soupůvodný vs. Kontradiktorní

LIBERALISMUS Z PERSPEKTIVY MORÁLNÍ TEORIE

Deontologický

- Deon = povinnost
- Přirozeně-právní tradice
- Nepřekročitelná hodnota individuálních práv a svobod
- Morální status soukromého vlastnictví
- **Robert Nozick, Immanuel Kant**

• Konsekvencialistický

- Konsekvencialistická obhajoba
- Kapitalismu/volného trhu → produktivita, růst blahobytu
- **Friedrich A. Hayek, Jeremy Bentham, J. S. Mill**

LIBERALISMUS Z PERSPEKTIVY CÍLŮ

Rovnostářský

- Egalitářský“, „High“, „Nový“
- Pozitivní a faktické vymezení svobody, výsledková/modelová spravedlnost
- Holismus, společnost/potřební jako existující entita
- Sociální spravedlnost pro společnost jako celek
- Omezení ekonomických práv (daně, přerozdělování, trh práce)
- John Rawls, Ronald Dworkin

Klasický

- Individuální svoboda v rámci obecných pravidel
- Negativní vymezení svobody, procedurální spravedlnost
- Individualismus
- Společnost je toliko souborem jednotlivců
- Rozptyl moci skrze soukromé vlastnictví => ochrana jedince před státem
- Friedrich Hayek, Gerald Gaus

LIBERALISMUS Z PERSPEKTIVY

OSPRAVEDLNĚNÍ

Politický

- Liberalismus veřejného rozumu, politický liberalismus
- Vychází z předpokladu plurality dober, vůči kterým je stát neutrální
- Nutnost veřejného ospravedlnění → hledání konsensu napříč společnostmi
- **Reciprocita a tolerance**
- Vyloučení komprehensivních doktrín z veřejné rozpravy
- **John Rawls, Gerald Gaus**

Perfekcionistačický

- Perfekcionistačický liberalismus, komprehensivní liberalismus
- Perfekcionistačický: Vychází z konkrétní koncepce dobra, odmítá princip státní neutrality
- Liberální perfekcionistači zdůrazňují, že klíčovou osobní i politickou hodnotou **je autonomie** (tj. de facto pozitivní svoboda), která je konstituujícím prvkem dobrého života
- **John Stuart Mill, Joseph Raz**

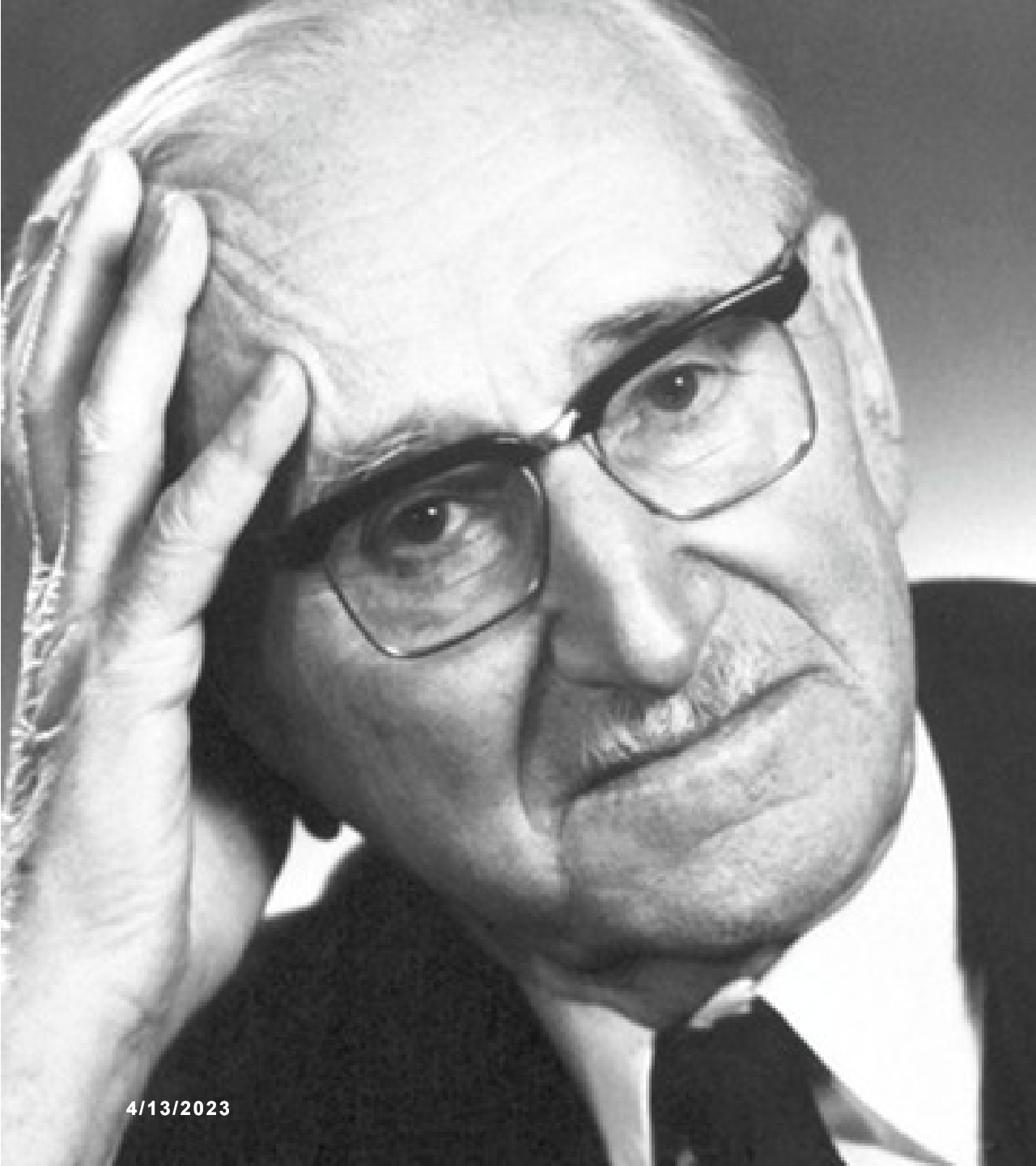
LIBERALISMUS A DEMOKRACIE

Soupůvodnost

- Liberalismus a demokracie: Soupůvodné komponenty
- Hodnoty rovnosti a svobody jsou vyjádřeny v principu všeobecného volebního práva
- Demokracie je zároveň nástrojem jak legitimizovat liberální principy (liberalismus z principu žádné jiné legitimní nástroje nemá)
- J. Habermas, R. Dworkin, J. J. Rousseau

Kontradikce

- Liberalismus a demokracie: Dvě protichůdné ontologie
- Populismus vs. Liberalismus
- Kapitalismus vs. Demokracie
- Vůle lidu naráží na mantinely vymezené liberálními hodnotami
- C. B. MacPherson: Nekompatibilita demokracie a kapitalismu (posesivní individualismus)
- W. H. Riker, F. Hayek, C. B. McPherson
- Hayek: Právní stát = mantinely bezbřehé demokracii a tyranii většiny

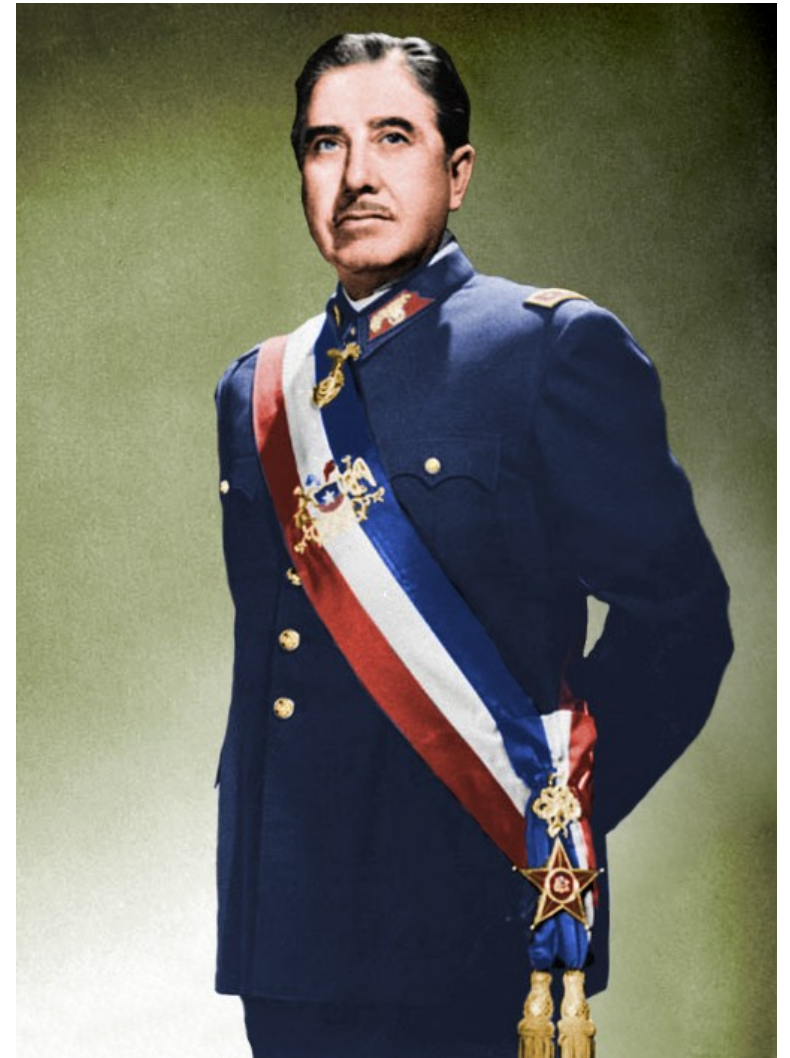

FRIEDRICH AUGUST HAYEK

- * 8. května 1899 Vídeň – 23. března 1992 Freiburg
- Intelektuální vliv: Immanuel Kant, David Hume, Ernst Mach Alois Riehl, Ludwig von Miseses, Karel Popper Ludwig Wittgenstein
- Sympatizant a následně kritik tzv. Fabiánského socialismu
- The Mont Pelerin Society (1947)
- Osudná domýšlivost (1988)
- Idea Evropské federace (jako nástroj stability v poválečné Evropě)
- Kontroverze: Podpora Pinochetova režimu
- V roce 1974 mu byla udělena Nobelova cena za ekonomii (za přínos v teorii měnové politiky a hospodářského cyklu)

HAYEK A PINOCHET

- „As long term institutions, I am totally against dictatorships. But a dictatorship may be a necessary system for a transitional period. [...] **Personally I prefer a liberal dictatorship to democratic government devoid of liberalism.** My personal impression – and this is valid for South America – is that in Chile, for example, we will witness a transition from a dictatorial government to a liberal government.“ (F. A. Hayek, El Mercurio 12 April 1981)
- „I have not been able to find a single person even in much maligned Chile who did not agree that personal freedom was much greater under Pinochet than it had been under Allende.“ (Letter from F. A. Hayek to The Times, August 1978)

EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA HAYEKOVY POLITICKÉ TEORIE

- **Nemožnost transcendentního a apriorního poznání**
- Kritika Descartovského racionalismu (apriorního poznání)
- Klíčová otázka = limity lidského poznání
- Kant, Kritika čistého rozumu \approx mysl jako aktivní, kreativní nástroj organizace poznání
- Empirismus vs.
Konstruktivismus?

HAYEK 2 TYPY LIBERALISMU

KRITIKA KONSTRUKTIVISTICKÉHO RACIONALISMU

- Hayek: Dva typy liberalismu
 - **Britský** – tradice od dob Whigů na konci 17. století, David Hume, Adam Smith, Edmund Burke, Benjamin Constant, A. Tocqueville, Immanuele Kant
 - **Kontinentální** – tradice KONSTRUKTIVISTICKÉHO RACIONALISMU (původ Francie – Voltaire, J. J. Rousseau, N. Condorcete)
- Kritika: Kontinentální tradice namísto toho, aby se zabývala omezením pravomocí vlády, skončila u ideálu neomezených pravomocí většiny.
- Hayek: Britský liberalismus není sám o sobě produktem teoretické konstrukce, nýbrž vzešel z touhy po rozšíření konkrétních empirických účinků, které vyplynuly z omezení vládních pravomocí (v 18. století) a rozšíření větší individuální svobody Angličanů, což vedlo k reálné hmotné prosperitě celé země (konsekvencialistický argument)

HAYEKOVA SOCIÁLNÍ TEORIE

- **Determinována epistemologickými předpoklady** – radikální nekompletnost poznání, které samo podléhá evoluční selekci.
- Social knowledge → poznání je rozptýlené do společenských pravidel, která nelze univerzálně formulovat (neexistují žádné neměnné Newtonovské zákony společnosti či dějinné principy)
- Pokud nelze nejobecnější pravidla poznat, nelze je ani cíleně konstruovat!
- **Sociálně-evoluční charakter vědění** – přežijí ideje, které se osvědčily a umožnily společnosti rozvíjet se
- Úkolem sociální teorie je ukázat, že „efektivní koordinace lidských činností je možná bez vědomé organizace“ (Vanberg 1993: 48)

SPONTÁNNÍ ŘÁD: **KATALAXE**

- Katallattein → vyměňovat či směňovat
- Katalaxie ≈ Ekonomie
- V protikladu k organizaci **spontánní řád nemá žádný specifický účel** → nemusí existovat dohoda o jeho konkrétních výsledcích a výstupech.
- Spontánní řád tedy spočívá v **reciprocitě**, nikoliv společných účelech, přičemž reciprocita znamená směřování různých účelů ku vzájemnému prospěchu účastníků.
- Dle Hayeka se tedy liberalismus odvozuje od tohoto samočinně vzniklého (vznikajícího) společenského řádu, který umožnil využití znalostí a dovedností všech členů společnosti (mnohem větší měrou, než to bylo možné v jakémkoliv centrálně řízeném uspořádání).

PRINCIPY SOCIÁLNÍ MORÁLKY

- Morálka a morální rozvažování = součást a výsledek fungování spontánního řádu
- Tradice jako nositel zkušenosti, a tedy i poznání
- Sociální evolucionismus
- Inspirace D. Humem (Empirismus a Skepticismus): Omezený altruismus – nedostatky intelektu – vzácnost zdrojů => konstanty lidských společností umožňující kooperaci
- **Přirozené zákony tvořící spravedlnost** (konsekvencialistický aspekt → výhodnost pro všechny)
 - 1. stabilita vlastnictví
 - 2. převod majetku na základě dohody
 - 3. dodržování slibů

PRINCIPY SOCIÁLNÍ MORÁLKY II

- Fakticita určuje normativitu?
- Je vše co se v rámci společnosti vyvinulo nutně správným modelem společenského uspořádání?
- Test systému pravidel (Hayek 1967: 173): **Maximalizace šance anonymního jedince na dosažení jeho neznámých cílů**
- Humův imperativ zaručuje individuální svobodu, ale důležitá je role práva
→ **potřeba předvídatelných pravidel, a tedy právního řádu.**

CO JE CÍLEM POLITICKÉ TEORIE?

Smyslem politické teorie a spravedlnost je tedy formulovat pravidla, která tenro spontánní řád ochrání!

Nutnost (obecných) pravidel pro fungování společnosti a ochraně soukromého vlastnictví = PRÁVNÍ SYSTÉM

Zničení trhu vede k zániku svobodné společnosti.

KLASICKÝ LIBERALISMUS:

PRIMÁT SOUKROMÉHO VLASTNICTVÍ

There can be no freedom of press if the instruments of printing are under government control, no freedom of assembly if the needed rooms are so controlled, no freedom of movement if the means of transport are a government monopoly” (Hayek 1978: 149).

- Soukromé vlastnictví a tržní mechanismus vede k rozptýlení moci („**disperse of power**“) a chrání před monopolem státu
- Soukromé vlastnictví posiluje faktickou svobodu společnosti (vs. liberální štědrý despota)

SPRAVEDLNOST PODLE HAYEKA

- Spravedlnost může být smysluplně připisována pouze lidskému jednání, nikoliv stavu věcí (bez ohledu na otázku, zda tento stav byl nebo mohl být někým vědomě způsobem)
- Pravidla spravedlnosti mají reálně povahu zákazů → negativní svoboda
- Nespravedlnost je prvotní pojem a cílem správného jednání je zabránit nespravedlnosti
- Nespravedlnosti, které se má zabránit, je zasahování do chráněné oblasti bližního (individuální, negativní, svobody), která je vymezena pravidly správného chování → stejná míra maximální svobody pro všechny slučitelná se stejnou mírou svobody pro ostatní
- Na základě výše zmíněných principů uspějí pouze neúčelová (formální) pravidla, která nebudou kolidovat s individuálními cíli jednotlivých členů společnosti

SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST ?

- Dle Hayeka se jedná o přisuzování falešného aktérství společnosti, jež je pouze souborem jednotlivců (normativní vs. metodologický individualismus!)
- **Důvody, proč neexistuje sociální spravedlnost jsou epistemologické, nikoliv normativní.**
- Tohoto cíle nelze dosáhnout, neboť předpokládá sladění individuálních relativních cílů daných individuálními preferencemi členů společnosti, kteří se navzájem neznají a nemohou tedy navzájem tyto odlišné preference poznat.
- Nemohou existovat žádná jednotná pravidla, která by určovala, kolik má kdo mít, jedině, že bychom vytvořili nějakou jednotnou koncepci relativních zásluh nebo potřeb různých jednotlivců, pro které ale neexistuje žádné objektivní měřítko.

HAYEK: KRITIKA A PROBLEMATICKÉ ASPEKTY

- Tradicionalismus vs. libertarianismus
- Trh vs. tradice: trh může mít destruktivní dopa na reprodukci a přenos vědění prostřednictvím tradice
- Role zásluhovosti?
- Co když bude welfare state výsledkem spontánního vývoje?
- Vede skutečně separace státu a hospodářství nejlepším výsledkům pro všechny?

GERALD GAUS

A LIBERALISMUS VĚŘEJNÉHO ROZUMU

GERALD GAUS

(1952–2020)

LIBERALISMUS VEŘEJNÉHO ROZUMU

- Liberalismus veřejného rozumu – nutnost veřejného ospravedlnění státního monopolu násilí a existujících pravidel
- Pluralismus hodnot jako empirický fakt: Morální, náboženská, kulturní, filosofická atd. **diverzita** → nutnost závazných veřejných pravidel, která budou přijatelná pro všechny
- Liberální hodnota respektu k jednotlivci => **legitimní jen taková pravidla, která mohou být podpořena z perspektivy každého jednotlivce** (má dostatečné důvody k jejich podpoře)
- Nutnost veřejného ospravedlnění skrze veřejný rozum a hledání společného **minimálního konsensu**

GAUS: SEKTÁŘSKÝ CHARAKTER POLITICKÉ FILOZOFIE

- **Sektářský charakter politické filozofie** → individuální koncepce dobra/komprehensivní doktríny kolem kterých se tvoří „sekty“
- Komprehensivní doktríny nemohou být přijaty všemi členy společnosti – proto jsou z veřejné rozpravy vyloučeny
- Nesouhlas jako znak nerozumnosti => vyloučení daného přesvědčení z veřejné sféry
- Gaus: „*A successful liberal state must focus on what we share, and it must privatize those matters about which we disagree*“ → nutnost **privatizace sporných oblastí**, předmětem zákona je pouze to, na čem se shodneme.
- Public Reason Liberalism: „seeks to return liberalism to its founding insight that we must live together without sharing our deepest visions: *that liberalism is an alternative to sectarianism, not simply a form of it.*“

OSPRAVEDLNĚNÍ DLE GAUSE

- Výchozí pozice Gause (a většiny PR liberálů) **AGNOSTICKÁ** a **ANARCHICKÁ**
- Co máme dělat v situaci, kdy se nemůžeme shodnout, co máme dělat?
- Která pravidla/normy/zákony jsou ospravedlnitelné + nesektářské? → K podpoře čeho má každý jedinec dostatečné důvody?
- Gaus: extenzivní individuální svoboda
- **Individuální práva a svobody jsou v zájmu každého jednotlivce, neboť tvoří předpoklad pro dosahování jakýchkoliv dalších cílů** => podmínka ospravedlnitelná všem členům společnosti => sdílené minimum
- Bez ohledu na Vaše přesvědčení, největší šanci realizovat svoji koncepci dobra máte ve společnosti garantující co největší míru individuálních práv a svobod
- „Less than the best“ vs. „Unacceptable“ → Nutnost redukovat individuální koncepci dobra/spravedlnosti na minimální základ sdílených norem

OTÁZKY

- Rawls, Gaus, Hayek: Rozdíly a podobnosti?
- Illiberální demokracie: oxymóron?
- Je lepší despotický/autoritativní režim garantující liberální fungování státu?
- Kde jsou mantinely demokratické vůle? Co vše by mělo/mohlo podléhat veřejnému plebiscitu?
- Domýšlivost politických filozofů? Potřebuje politická filozofie utopické projekty? Co je tak špatného na konstruktivistickém racionalismu?
- Politický/komprehensivní liberalismus: příklady z existujících zemí.
- Je pro politické společenství důležitější shoda na důvodech nebo pouze na výstupech politického rozhodování?